

<https://academicopinion.org/>

Research Article / Araştırma Makalesi

Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve İnsani Gelişme: Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme

Income Inequality and Human Development: An Empirical Analysis for Turkey

¹ Ayşenur KAYA¹ ² Bünyamin DEMİRGİL²

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas/Türkiye, ays3nurkaya97@gmail.com

² Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sivas/Türkiye, bdemirgil@cumhuriyet.edu.tr

ÖZET

Gelir dağılımı adaletsizliği, toplumsal refahı ve sürdürülebilir kalkınmayı etkileyen önemli bir sorun iken, insani gelişme düzeyi bireylerin yaşam kalitesini artıran temel göstergelerden biridir. Gelir dağılımı adaletsizliğiyle insani gelişmenin bağlantısı, sosyal ve ekonomik politika tasarımlarında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılması, insani gelişme göstergelerinin sürdürülebilir biçimde yükseltilmesi açısından kritik önemdedir. Bu çalışma, bu iki değişken arasındaki dinamik ilişkiyi Türkiye örneğinde ampirik olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, Türkiye’de 1990–2023 dönemine ait yıllık oranlar dikkate alınmış ve değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki ARDL sınır testi yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonucu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. ARDL sınır testinden elde edilen sonuçlara göre, İnsani Gelişme Endeksi’nin gelir eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak negatif yönlü ve anlamlı etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda insani gelişmede meydana gelen artışın, Gini katsayısını azalttığını; bu da gelir eşitsizliğinde azalma anlamına geldiği sonucunu ortaya koymaktadır. Çalışmanın literatüre katkısı, Türkiye özelinde insani gelişme ile gelir dağılımı adaletsizliği arasındaki ilişkiyi uzun dönemli dinamikler üzerinden ampirik olarak test etmesi ve politika yapıcılara gelir dağılımını iyileştirmeye yönelik kanıta dayalı öneriler sunmasıdır.

Anahtar Kelimeler: İnsani Gelişme Endeksi, ARDL Sınır Testi, Gini Katsayısı, Gelir Dağılımı

ABSTRACT

Income inequality is a significant issue that affects social welfare and sustainable development, while the level of human development is one of the fundamental indicators that enhances individuals’ quality of life. The connection between income inequality and human development holds an important place in the design of social and economic policies. Therefore, reducing disparities in income distribution is critical for sustainably improving human development indicators. This study aims to empirically reveal the dynamic relationship between these two variables in the case of Türkiye. For this purpose, annual data covering the period 1990–2023 were considered, and the long-run relationship between the variables was analyzed using the ARDL bounds testing approach. The results indicate the existence of a long-run relationship between the variables. According to the findings of the ARDL bounds test, the Human Development Index has a statistically significant and negative effect on income inequality. In this context, an increase in human development reduces the Gini coefficient, which implies a decline in income inequality. The main contribution of this study to the literature lies in empirically testing the long-run dynamics between human development and income inequality for Türkiye and providing evidence-based implications for policymakers seeking to improve income distribution.

Keywords: Human Development Index, ARDL Bounds Test, Gini Coefficient, Income Inequality

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi

Başvuru Tarihi: 29 Ağustos 2025

Kabul Tarihi: 20 Kasım 2025

Makale Türü

Araştırma Makalesi

Sorumlu Yazar

Ayşenur KAYA

ARTICLE INFOS

Article History

Received: August 29, 2025

Accepted: November 20, 2025

Article Type

Research Article

Responsible Author

Ayşenur KAYA

1. Giriş

Toplumsal refahın artırılması iktisat literatüründe önemli bir yere sahiptir. Bu doğrultuda devletlerin öncelikli hedefleri arasında ekonomik büyümeyi sürdürülebilir şekilde sağlamak sonrasında bu büyüme sonucu elde edilen refahı adil bir şekilde topluma pay etmek yer almaktadır. Ancak küreselleşmenin bir sonucu olarak mal ve hizmet ticaretindeki engellerin kaldırılması birçok ülkenin büyüme hedeflerine ulaşmasını kolaylaştırırken, gelir dağılımı adaletinde ciddi bir bozulmaya da yol açmıştır (Bucak ve Saygılı, 2022: 24). II. Dünya Savaş sonrası döneminde azalan gelir eşitsizliği, özellikle 1980’li yıllarda dünya genelinde artış eğiliminde bulunmuştur. Bu eşitsizlik, COVID-19 pandemisi gibi olağanüstü

hallerde daha da derinleşmiştir (Karahanoğulları ve Türk, 2018:5; Akkaya ve Oğhan, 2020:10). Böyle bir durumda, ekonomik büyümenin tek başına toplumsal refahı sağlamada yeterli olmadığı ve ekonomik büyümeyle birlikte eşitlikçi politikaların daha fazla önem arz ettiği görülmektedir.

Gelir eşitsizliğinin sonuçları sadece ekonomi üzerinde değil aynı zamanda toplumsal, siyasal alanlarda da olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Toplumun belirli bir kısmının yüksek gelir, eğitim ve sağlık olanaklarından yararlanırken diğerlerinin temel ihtiyaçlarını bile karşılayamaması gibi eşitsizlikler, toplumsal barışı tehdit eden yapısal kırılmalara oluşturan adaletsizliklerdir (Asandaş ve Işık, 2021: 103). Gelir eşitsizliği bu açıdan ele alındığında gelirde adaletlin

sağlanması yalnızca ekonomik önlemlerle değil, bununla birlikte insan merkezli kalkınma politikalarıyla da mümkün olmaktadır. Kalkınma, bireysel yaşam kalitesini iyileştirmeye yönelik yapısal dönüşümlerin yanı sıra kişi başına düşen gelirde değişikliklerin meydana geldiği çok boyutlu bir süreçtir. Tarihsel olarak sanayi devriminden sonra motive edilen bu yaklaşım, insan refahının göstergelerini merkezine koyan bir yaklaşıma dönüşmüştür. Üretim ve üretkenliğin yanı sıra, kalkınma bu kazanımların kimlere ve nasıl dağıldığıyla da yakından ilişkilidir (Diamond, 2006: 176-177).

Bu aşamada gelir eşitsizliği ile insani gelişme düzeyi arasındaki ilişkiyi açıklamak, kalkınmanın sosyal boyutunu anlamak için oldukça faydalı hale gelmektedir. Literatürde yaygın olarak ele alınan bu ilişki, insani gelişmenin kapsadığı daha geniş kapsamdan ziyade, esas olarak büyüme perspektifinden ele alınmıştır. Bireylerin sağlık, eğitim ve yaşam standardı haklarına erişiminin sağlanması, yalnızca makro göstergeler açısından değil, aynı zamanda toplumu nasıl etkiledikleri açısından da değerlendirilmelidir (Günay ve Topbaş, 2021: 248). Bu çerçevede, kalkınmanın yalnızca gelir düzeylerindeki artışlar üzerinden değil, aynı zamanda gelir eşitsizliğinin azaltılması üzerinden de değerlendirilmesi durumunda daha anlamlı sonuçlar elde edileceğini gösteren kanıtlar bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı gelir dağılımı adaletsizliği ile insani gelişme arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkileri Türkiye'nin 1990-2023 dönemi için ARDL sınır testi yaklaşımı ile araştırmaktır. Çalışma giriş bölümü dâhil olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde gelir eşitsizliği ve insani gelişme arasındaki teorik ilişkiye yer verilmiş olup sonrasında bu alandaki literatür özetlenmiş, dördüncü bölümde veri seti, metodoloji ve analizlere ilişkin sonuçlara yer verilmiştir. Son bölümde çalışmanın bulguları değerlendirilmiş ve önerilerde bulunulmuştur.

2. Gelir Eşitsizliği ve İnsani Gelişme Arasındaki İlişki

Gelir dağılımındaki eşitsizlik, farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerde ve günümüz toplumlarının karşı karşıya olduğu ekonomik-sosyal sorunlar üzerinde önemli etkiler oluşturmaktadır (Aghion ve Howitt, 2009: 5). Bu eşitsizlik yalnızca bireylerin gelir düzeyleri arasındaki farklılıkları değil, aynı zamanda bu farklılıkların sosyal adalet, toplumsal uyum ve genel refah düzeyi üzerindeki etkilerini de kapsamaktadır. Gelir eşitsizliğinin gerek ekonomik büyüme gerekse sosyal kalkınma üzerindeki etkileri, özellikle son yıllarda iktisat ve sosyal bilimler alanında yoğun bir şekilde araştırılmaktadır (Piketty, 2014:170). Ancak, söz konusu eşitsizliğin yalnızca ekonomik bir mesele olmaktan çıkarak insani gelişme süreçleri üzerindeki etkileri, daha fazla dikkat gerektiren bir alan olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda gelir eşitsizliğinin ne oranda olduğunun tespiti önem arz etmektedir.

Gelir eşitsizliğini ölçmek amacıyla geliştirilen pek çok yöntem bulunmakla birlikte, literatürde en yaygın olarak kullanılan göstergelerden biri Lorenz eğrisi ve bu eğriden türetilen Gini katsayısıdır (Aktan, 2002: 13-19). 0 ile 1 arasında değer alan Gini katsayısı, gelir eşitsizliğinin nicel boyutunu ortaya koymaktadır. Değerin 1'e yaklaşması daha yüksek eşitsizliği, 0'a yaklaşması ise daha adil bir gelir paylaşımını ifade etmektedir (Öztürk vd, 2025: 24). İnsani Gelişme Endeksi (İGE), bireylerin sağlık, eğitim ve yaşam standartları gibi boyutlarda refah düzeyini ölçen çok boyutlu bir kalkınma göstergesidir. İGE, kişi başına düşen GSYH, eğitim süresi ve yaşam süresi vb. göstergelerin 0 ile 1 arasında normalize edilip geometrik ortalaması alınarak hesaplanır. Endeks değerinin 1'e yakın olması yüksek bir gelişmişlik düzeyini, 0'a yakın olması ise düşük bir gelişmişlik seviyesini ifade etmektedir (Dinler, 2011: 304).

Gelir dağılımındaki adaletsizlik ile insani gelişme ilişkisini anlamak, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından stratejik bir öneme sahiptir. Türkiye örneğinde olduğu gibi, gelir eşitsizliğinin insan sermayesi üzerindeki etkilerini ortaya koymak; hem kısa vadeli ekonomik büyüme hedeflerinin gerçekleştirilmesi hem de uzun vadede sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması açısından kritik bir adım olarak değerlendirilmektedir. İnsani gelişme göstergelerinde sağlanacak iyileşmelerin, büyüme süreçleriyle eş zamanlı olarak gelir eşitsizliğini azaltıcı etki yaratması mümkündür (Kakwani ve Pernia, 2000: 3).

İktisadi politikaların yalnızca büyüme hedefli değil, aynı zamanda sosyal refahı ve eşitliği önceleyen bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Gelir dağılımı adaletsizliğiyle insani gelişmenin bağlantısı hem ekonomik politikaların tasarımı hem de toplumsal yapının yeniden inşası açısından temel bir rol üstlenmektedir. Bu ilişkinin doğru bir şekilde analiz edilmesi, politika yapımcıların sosyal adalet ve toplumsal refah hedeflerine ulaşmasında önemli katkılar sunacaktır. Bu doğrultuda, Türkiye bağlamında yürütülen analizlerle söz konusu dinamiklerin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılması ve değerlendirilebilmesi amaçlanmaktadır (Atkinson, 2015:8).

3. Literatür İncelemesi

İnsani gelişme ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki, kalkınma literatüründe uzun zamandır önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bu ilişki, sadece ekonomik büyüme ile sınırlı kalmayıp, toplumsal refah ve yaşam kalitesinin de bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Literatürde, gelir eşitsizliğinin insani gelişme üzerinde çeşitli etkilerinin olduğu ve bunun farklı göstergelerle ölçüldüğü bir dizi çalışma bulunmaktadır.

Kuznets (1955), ekonomik büyüme ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi inceleyen öncü çalışmasında, gelir dağılımının uzun dönemdeki değişim dinamiklerini ele almıştır. Çalışmada, aile harcama birimleri temel alınarak gelir dağılımının kapsamlı bir şekilde analiz edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kuznets, ekonomik gelişme sürecinde gelir eşitsizliğinin önce arttığını, ancak belli bir gelişmişlik düzeyinden sonra azalmaya başladığını ifade eden "Kuznets Eğrisi" hipotezini ortaya koymuştur. Bu hipotez, gelir eşitsizliği ve kalkınma arasındaki ters U şeklindeki ilişkiyi açıklamaktadır. Kuznets'in bulguları, ekonomik büyüme ile gelir eşitsizliği arasındaki karmaşık yapının anlaşılması ve sonraki ampirik araştırmalar için temel bir çerçeve sağlamıştır (Kuznets, 1955).

Mahbub ul Haq (1992), kalkınma kavramını geleneksel ekonomik büyüme odaklı yaklaşımların ötesine taşıyarak, insani gelişmenin çok boyutlu göstergelerle değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Haq'ın öncülüğünde geliştirilen İnsani Gelişme Endeksi (İGE), kişi başına düşen gelir gibi ekonomik göstergelerin yanı sıra, bireylerin sağlık durumu, eğitim seviyesi ve yaşam beklentisi gibi sosyal göstergeleri de kapsamına almıştır. Haq (1992), gelir eşitsizliklerinin ulusal sınırları aşarak küresel ölçekte derinleştiğine dikkat çekmiş ve zengin ile yoksul ülkeler arasındaki farkların sadece gelir değil, eğitim, teknolojiye erişim ve bilgi üretimi alanlarında da belirgin biçimde arttığını vurgulamıştır. Bu bağlamda, İGE'nin kalkınma politikalarında gelir eşitsizliği ve toplumsal refahı ölçmede temel bir araç haline gelmesinde Haq'ın öncü rolü öne çıkmaktadır.

Grimm vd. (2006), İnsani Gelişme Endeksi'nin (HDI) en sık eleştirilen yönlerinden biri olan ülkeler içi eşitsizlikleri dikkate almama sorununa odaklanarak, gelir gruplarına göre ayrıştırılmış bir HDI önerisinde bulunmuşlardır. Çalışmada, HDI bileşenlerinin

gelir dağılımının beşte birlik (quintil) dilimlerine göre hesaplanabileceği basit ve sezgisel bir yöntem geliştirilmiştir. Bu yöntem sayesinde, hem ülkeler içindeki yoksul ve yoksul olmayan gruplar arasında hem de ülkeler arası karşılaştırmalar yapılabilmektedir. 13 düşük ve orta gelirli ülke ile 2 sanayileşmiş ülkeye uygulanan analiz sonuçları, ülkeler içinde insani gelişme düzeyinde önemli farklılıklar olduğunu ve bu içsel eşitsizliklerin, genel HDI düzeyiyle yalnızca zayıf bir ilişki gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Üzümcü ve Korkat (2014), Türkiye’de 2003–2012 dönemini kapsayan bir analizde gelir dağılımı adaletsizliği, yoksulluk ve sosyal yardımların gelişimini ele almıştır. Çalışmada, küresel finansal kriz etkilerine rağmen Türkiye’de gelir dağılımında iyileşme ve yoksulluk oranında görece bir düşüş gözlemlendiği ifade edilmektedir. Bu olumlu trendin, 2001 ekonomik krizinin ardından sağlanan siyasi ve ekonomik istikrar ile sosyal yardım programlarının genişletilmesine bağlı olduğu vurgulanmıştır. Ancak, sosyal yardım miktarındaki artışın tek başına yeterli olmadığı; gelir eşitsizliği ve yoksullukla mücadelede sürdürülebilir çözümlerin geliştirilmesi gerektiği de belirtilmektedir.

Öztürk ve Oktar (2017), Türkiye’de 1990 sonrası dönemde kalkınma ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi İnsani Gelişme Endeksi (HDI) ve Gini katsayısı çerçevesinde ARDL sınır testi ile incelemiştir. Çalışmada, kişi başına gelir yerine HDI kullanılarak kalkınmanın refah dağılımı üzerindeki etkisi daha kapsamlı biçimde ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, kalkınma düzeyi arttıkça gelir eşitsizliğinin başlangıçta azaldığını, ancak daha ileri aşamalarda tekrar artış eğilimi gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu sonuç, Türkiye örneğinde ters-U şeklindeki klasik Kuznets eğrisinin geçerli olmadığını ve kalkınmanın ileri safhalarında eşitsizliği artırıcı etkiler doğurabileceğini göstermektedir.

Tao vd. (2017), Avrupa, Latin Amerika, Kuzey Amerika ve Asya’yı kapsayan 67 ülkeye ait hanehalkı gelir verilerini inceleyerek, gelir dağılımına ilişkin niceliksel bir kalıbın varlığını araştırmışlardır. Çalışmada, düşük ve orta gelir gruplarını kapsayan büyük nüfus yoğunluğu için gelir dağılımının üstel bir yasa ile uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu ampirik bulguyu açıklamak amacıyla, modern iktisat kuramı çerçevesinde teorik bir model geliştirilmiştir. Model, serbest piyasa rekabeti ile Rawls’un adalet ilkesi birleştiğinde gelir dağılımının doğal olarak üstel forma büründüğünü göstermektedir. Ayrıca, modeldeki üstel dağılımın serbest parametreleri açık ekonomik anlamlara sahip olup, gelir eşitsizliğini azaltmaya yönelik politika önerileri açısından doğrudan önem taşımaktadır.

Durgun Kaygısız (2018), 2000–2016 döneminde Avrupa ve Merkez Asya bölgesindeki üst-orta gelir grubundaki ülkelerde yoksulluk ve gelir eşitsizliği etkileşimini dinamik bir panel veri analizi kullanarak incelemiştir. Bulgular, gelir eşitsizliğindeki artışın yoksulluğu artırdığını ve bu ilişkinin pozitif ve anlamlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, nüfus yoğunluğu, işsizlik ve döviz kuru yoksulluğu pozitif; milli gelir, enflasyon ve sağlık harcamaları ise negatif yönde etkilemektedir. Gini katsayısı, milli gelir, işsizlik, döviz kuru ve sağlık harcamaları beklenen işaretlerde ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Çalışma, gelir adaletinin sağlanmasının toplumsal refah için kritik olduğunu vurgulamaktadır.

Aydın (2019), Türkiye’de insani gelişmeyle ekonomik büyüme bağlantısını 1990–2017 dönemleri arasında ampirik olarak incelemiştir. Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testi ile çift yönlü nedensellik tespit edilmiş; ARDL, FMOLS ve DOLS

yöntemleriyle yapılan uzun dönem analizleri, değişkenler arasında kalıcı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bulgulara göre, İnsani Gelişme Endeksi’ndeki 0.01 birimlik artış ekonomik büyümeyi yaklaşık %0,05 oranında artırmaktadır. Bu sonuç, insani gelişmeye yönelik politikaların büyüme üzerinde olumlu etkiler doğurabileceğini göstermektedir.

Ergül ve Çakır (2019), Türkiye’de ekonomik büyüme, beşeri sermaye yatırımları ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi OECD ve Dünya Bankası verileri ışığında incelemiştir. Çalışmanın bulguları, geleneksel yaklaşımın aksine, ekonomik büyümenin gelir eşitliğini ancak kamu harcamalarının yönüne bağlı olarak iyileştirebildiğini ortaya koymaktadır. Özellikle eğitim ve sağlık harcamalarının gelir eşitsizliği üzerinde olumlu etkisi olduğu tespit edilmiş; bu durum, eşitlikçi büyüme hedefleyen politika yapıcılar için önemli bir bulgu olarak sunulmuştur.

Erkul ve Demir-Erkul (2019), neoliberal politikalar çerçevesinde Türkiye ve Şili’de gelir dağılımı ve yoksulluk göstergelerinin (Gini katsayısı, yoksulluk oranları, İnsani Gelişme Endeksi) seyrini karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Küreselleşmeyle birlikte yaygınlaşan neoliberal politikaların hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde gelir eşitsizliğini ve yoksulluğu artırdığına dikkat çeken çalışmada, her iki ülkenin benzer politikalar uyguladığı ancak Şili’nin gelir dağılımı ve yoksullukla mücadelede Türkiye’ye kıyasla daha etkili sonuçlar elde ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Durgun (2021), 1990–2017 dönemi için Türkiye ve seçilmiş 47 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede insani gelişme endeksi ve gelir eşitsizliği arasındaki bağlantı ekonometrik yöntemleri kullanılarak analizi gerçekleştirilmiştir. Türkiye ve gelişmekte olan ekonomilerde insani gelişim göstergelerindeki gelişmelerin gelir dağılımındaki eşitsizliği daha adaletli hale getirdiği; gelişmiş ülkelerde ise insani gelişme ile gelir dağılımı arasında fırsat maliyeti ilişkisi bulunduğunu ortaya koymaktadır. Panel veri ve zaman serisi analizlerinde eşbütünleşme ilişkisi ve insani gelişmeden gelir eşitsizliğine tek yönlü nedensellik bulunmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde gelir adaleti için sağlık ve eğitim yatırımlarının artırılması; gelişmiş ülkelerde ise evrensel temel gelir ve artan oranlı vergilendirmenin önemi vurgulanmıştır.

Durgun ve Durgun (2023), Türkiye’de 1990–2019 dönemini kapsayan çalışmada, ARDL sınır testi ve Granger nedensellik testi yöntemlerini kullanarak gelir eşitsizliği ile İnsani Gelişme Endeksi arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Bulgular, insani gelişme ve sağlık endekslerinin gelir eşitsizliğini azalttığını, eğitim endeksinin ise pozitif etkisinin olduğunu göstermiştir. Ayrıca, insani gelişmeden gelir eşitsizliğine tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Sonuçlar, Türkiye’de gelir eşitsizliğini azaltmak için sağlık ve eğitim yatırımlarının artırılması gerektiğini desteklemektedir.

Keleş (2023), 1990–2021 döneminde Türkiye’de gelir eşitsizliği ile insani gelişme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada Gini katsayısı ve İnsani Gelişme Endeksi kullanılarak yapılan zaman serisi analizinde, Johansen eşbütünleşme testi ile iki değişken arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. Gelir eşitsizliğindeki %1’lik artışın insani gelişmeyi %3,66 oranında azalttığı belirlenmiştir. Granger nedensellik testi sonuçları ise, gelir eşitsizliğinden insani gelişmeye tek yönlü nedensellik olduğunu göstermiştir.

Kılıç ve Gökçeli (2024), 1990–2020 döneminde gelişmekte olan Brezilya ve gelişmiş İrlanda ülkeleri üzerinde yapılan çalışmada İnsani Gelişme Endeksi’nin (İGE) gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini ARDL modeliyle incelemiştir. Sonuçlar, kısa dönemde yalnızca Brezilya’da İGE’nin gelir dağılımını iyileştirici etkisinin olduğunu

göstermiştir. Uzun dönemde ise her iki ülkede de İGE'nin gelir eşitsizliğini azalttığı tespit edilmiştir. Ancak bulgular, İGE'nin Brezilya'daki gelir eşitsizliğini İrlanda'ya göre neredeyse iki kat daha fazla düşürdüğünü göstermektedir.” Çalışma, farklı gelişmişlik düzeylerine sahip ülkelerde İGE'nin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin değişkenlik gösterdiğine işaret etmektedir.

Mevcut literatür incelendiğinde, gelir dağılımı adaletsizliği ile insani gelişme arasındaki ilişkiyi farklı ülkeler ve dönemler için ele alan çok sayıda çalışma bulunduğu görülmektedir. Ancak Türkiye özelinde bu ilişkinin uzun dönemli dinamiklerini, özellikle son döneme kadar uzanan geniş bir zaman diliminde ekonometrik yöntemlerle inceleyen araştırmalar sınırlı olduğu görülmektedir. Ayrıca önceki çalışmaların bir kısmı yalnızca korelasyon düzeyinde değerlendirmeler yapmakta, değişkenler arasındaki nedensellik yönünü ve uzun dönem etkilerini ortaya koymada yetersiz kalmaktadır. Bu açıdan, çalışma hem Türkiye'nin güncel verilerini kapsaması hem de ARDL sınır testi yaklaşımıyla uzun dönem ilişkisini analiz etmesi bakımından literatüre özgün bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

4. Veri Seti, Metodoloji ve Analiz Sonuçları

Bu çalışmanın araştırma konusu olarak Türkiye'de gelir eşitsizliğini ve İGE arasında ilişkiyi incelenmiştir. Bu bağlamda GİNİ katsayısı ve insani gelişme endeksine ait 1990-2023 dönemi yıllık verileri kullanılmıştır. Değişkenlerin verileri UNDP ve TÜİK'ten temin edilmiştir. Analizde kullanılan modelde, bağımlı değişken olarak Gini katsayısı, bağımsız değişken olarak ise İGE kullanılmıştır. Değişkenlerin birim köklerine bakılmış gecikme uzunluğu belirlenmiş ve gerekli tanısal testleri ile modelin güvenilirliği sınanmıştır. Ardından ARDL sınır testi ile değişkenler arasında eşbütünleşmenin varlığı araştırılmıştır. Analizde yer alan rasyolar Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1

Çalışmada Kullanılan Değişkenler ve Açıklamaları

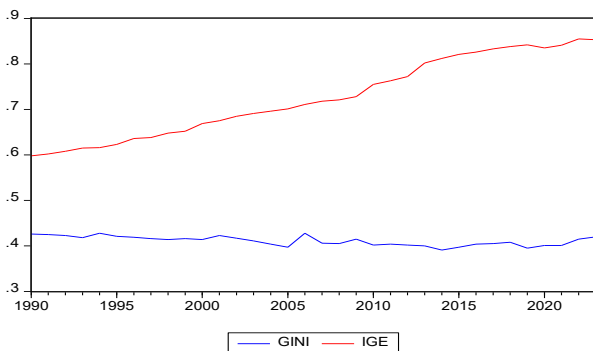
Sembol	Tanım	Dönem ve Veri Kaynağı
İGE	İnsani Gelişme Endeksi	1990-2022, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) https://hdr.undp.org
GİNİ	GİNİ Katsayısı	1990-2022, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK).

Çalışmada kullanılan modelin denklemi (1)'de şu şekilde kurulmuştur:

$$GINI_t = \alpha_0 + \beta(IGE_t) + \mu_t \quad (1)$$

Şekil 1

Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve İnsani Gelişimin Zaman İçinde Değişim Göstergelerinin

Çalışmada bağımlı değişken olarak gelir eşitsizliğini ölçmede yaygın biçimde kullanılan Gini katsayısı, bağımsız değişken olarak ise kalkınmayı temsil eden İnsani Gelişme Endeksi (İGE) kullanılmıştır. Analizler E-Views 10.0 paket programı aracılığıyla yürütülmüştür. Türkiye'de gelir dağılımındaki adaletsizlik ile insani gelişme arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla öncelikle serilerin durağanlığı test edilmiştir.

Zaman serilerinde durağanlık önemli bir ön koşuldur; çünkü durağan olmayan serilerde varyansın zamanla değişmesi, yanlış model kurulmasına ve sahte regresyon sorununa yol açabilmektedir (Kaya vd., 2025:104). Bu durumda seriler arasında gerçekte bir bağ bulunmamasına rağmen, istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki varmış gibi sonuçlar elde edilebilmektedir (Öztürk ve Cınar, 2018: 73). Bu nedenle, serilerin durağan olması ya da gerekli dönüşümlerle durağanlaştırılması gerekmektedir (Gujarati, 2015:320).

Zaman serilerinin durağanlığı çoğunlukla birim kök testleri aracılığıyla sınanmaktadır. Bu çalışmada da serilerin özellikleri, literatürde yaygın olarak kullanılan Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) testleri ile incelenmiştir. Elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlar Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2

ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları

(ADF) Augmented Dickey-Fuller Birim Kök Testi				
Değişken	Sadece sabit		Trendli ve sabit	
	t ist.	Olasılık	t ist.	Olasılık
İGE	-0.254	0.921	-3.000	0.149
Δ (İGE)	-5.303305*	0.000	-5.188336*	0.001
GİNİ	-3.009929*	0.044	-3.694266*	0.037
(PP) Phillips-Perron Birim Kök Testi				
İGE	-0.270	0.919	-2.094	0.530
Δ (İGE)	-5.344274*	0.000	-5.234327*	0.001
GİNİ	-2.916871*	0.054	-3.682507*	0.038

Not: * %10, %5, %1 düzeyinde anlamlılığı belirtmektedir.

Δ () operatörü değişkenlerin farkının alındığını belirtmektedir.

Değişkenlere yapılan ADF ve PP birim kök analiz sonuçları incelendiğinde çalışmada ele alınan değişkenlerden GİNİ katsayısının düzeyde durağan olduğu fakat İGE değişkeninin birinci farkları alındıktan sonra durağan olduklarını görülmektedir. Tablo 2'de bulunan ADF ve PP birim kök testi ile değişkenlerin durağanlıkları incelendikten sonra değişkenin biri $I(0)$ diğerinin $I(1)$ olarak farklı düzeylerde durağanlaşması sebebiyle eşbütünleşme testi için Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen ARDL sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır.

ARDL yaklaşımı, farklı durağanlık düzeyine sahip seriler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkileri analiz etmekte kullanılan etkili bir yöntemdir. Klasik eşbütünleşme testlerinde (Engle ve Granger, 1987; Johansen, 1988; Johansen ve Juselius, 1990) serilerin $I(1)$ bütünselme derecesinde olması şart koşularken, Pesaran ve Shin (1998) ile Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen ARDL sınır testi yaklaşımı, serilerin $I(0)$ veya $I(1)$ olmasına bakılmaksızın uygulanabilmektedir. Ancak serilerin ikinci farklarında $I(2)$ durağan olmamaları gerekmektedir (Pesaran vd., 2001: 289-292).

ARDL sınır testi yöntemi, kısıtsız hata düzeltme modeli tahminine dayanmakta olup hem kısa dönem dinamikleri hem de uzun dönem ilişkileri aynı modelde inceleme imkânı sağlamaktadır. Kısıtsız hata

düzeltilme modeli, genel formu itibarıyla Denklem (2)'de sunulmaktadır. Söz konusu denklemde γ bağımlı değişkeni, X bağımsız değişkeni temsil etmekte; d operatörü serilerin birinci farkını, m ve n ise gecikme uzunluklarını göstermektedir. Bu genel yapıdan hareketle, modelin çalışmaya uyarlanmış hali Denklem (3)'te verilmiştir. Modele ilişkin denkler aşağıda gösterilmektedir.

$$dy = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \beta_1 dy_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_2 dx_{t-i} + \delta_1 y_{t-1} + \delta_2 x_{t-1} + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$G\dot{I}N\dot{I} = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \beta_1 G\dot{I}N\dot{I}_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_2 d\dot{I}GE_{t-i} + \delta_1 G\dot{I}N\dot{I}_{t-1} + \delta_2 \dot{I}GE_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Çalışmada kullanılan model, Denklem (3), çalışmada kullanılan ARDL modelinin genel formunu ifade etmektedir. Modelde bağımlı değişken Gini katsayısıdır. Denklem (3) ilk kısmında yer alan $\sum_{i=1}^m \beta_1 G\dot{I}N\dot{I}_{t-i}$ gelir dağılımının geçmiş değerlerinin bugünkü gelir dağılımı üzerinde nasıl bir etki yarattığını göstermekte olup modelin otoregresif yapısını temsil etmektedir. $\sum_{i=0}^n \beta_2 d\dot{I}GE_{t-i}$ ise insani gelişme endeksinin cari ve gecikmeli değerlerinin gelir dağılımı üzerindeki kısa dönem etkilerini ifade etmektedir. Denklemde ayrıca $\delta_1 G\dot{I}N\dot{I}_{t-1} + \delta_2 \dot{I}GE_{t-1}$ terimleri, değişkenlerin düzey değerlerini temsil etmekte olup Gini ile insani gelişme arasındaki uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisini test etme imkânı sunmaktadır. Son olarak, (ε_t) hata terimi olup, modele dahil edilmeyen diğer değişkenlerin etkisini yansıtmaktadır (Pesaran vd., 2001).

Bu kapsamda, modelde bağımlı ve bağımsız değişkenlerin farklı gecikmeli değerleri regresyona dahil edilir. İlk aşamada, optimum gecikme uzunluğu AIC ve SBC gibi bilgi kriterlerine göre belirlenmektedir. Eşbütünleşme ilişkisini test etmek için, modelde yer alan seviye terimlerinin katsayılarının sifıra eşit olup olmadığına dair hipotezler aşağıdaki şekilde kurulmaktadır:

$$H_0: \delta_1 = \delta_2 = 0 \quad (\text{Eşbütünleşme yoktur})$$

$$H_1: \delta_1 \neq \delta_2 \neq 0 \quad (\text{Eşbütünleşme vardır})$$

Hesaplanan F-istatistiği, Pesaran vd. (2001) tarafından önerilen alt ve üst kritik değerlerle karşılaştırılır. F değeri üst kritik değeri aşması durumunda, sıfır hipotezi reddedilerek değişkenler arasında uzun dönemli denge ilişkisinin varlığı kabul edilmektedir. Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edildikten sonra, uzun dönemli ilişkinin analizi yapabilmek için Denklem (4) kullanılmaktadır. Bu denklemin çalışmaya uyarlanmış ve genelleştirilmiş hâli ise Denklem (5)'te sunulmaktadır.

$$y = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} y_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{2i} x_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4)$$

$$G\dot{I}N\dot{I} = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} G\dot{I}N\dot{I}_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{2i} \dot{I}GE_{t-i} + \varepsilon_t \quad (5)$$

Eşbütünleşmenin tespiti sonrasında, uzun dönem katsayıları modelin yeniden parametrelendirilmiş haliyle tahmin edilmektedir. Denklemdeki $\sum_{i=1}^m \alpha_{1i} G\dot{I}N\dot{I}_{t-i}$ terimi, Gini katsayısının geçmiş değerlerinin bugünkü Gini üzerindeki etkisini, yani gelir dağılımının kendi iç dinamiklerini ortaya koymaktadır. $\sum_{i=0}^n \alpha_{2i} \dot{I}GE_{t-i}$ ifadesi, $\dot{I}GE$ 'nin cari ve gecikmeli değerlerinin Gini üzerindeki kısa dönem etkilerini göstermektedir.

Aynı zamanda kısa dönem dinamikler hata düzeltme modeli (ECM) aracılığıyla incelenmektedir. Hata düzeltme terimi katsayısının negatif ve anlamlı sonuçlanması, kısa dönemde oluşan sapmaların uzun dönemde dengeye döneceğini işaret etmektedir (Pesaran vd., 2001; Narayan, 2005). "Değişkenler kısa dönemli ilişkiler, hata düzeltme modeli aracılığıyla analiz edilmektedir. Hata

düzeltilme modeline ilişkin Denklem (6) sunulmuş olup, bu denklemin çalışmaya uyarlanmış ve genelleştirilmiş hâli Denklem (7)'de verilmiştir.

$$dy = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \mu_{1i} dy_{t-i} + \sum_{i=0}^n \mu_{2i} dx_{t-i} + \mu ECM_{t-1} + \varepsilon_t \quad (6)$$

$$dG\dot{I}N\dot{I} = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \mu_{1i} dG\dot{I}N\dot{I}_{t-i} + \sum_{i=0}^n \mu_{2i} d\dot{I}GE_{t-i} + \mu ECM_{t-1} + \varepsilon_t \quad (7)$$

Bu denklemde $dG\dot{I}N\dot{I}$, Gini katsayısının dönemsel farkı olup gelir dağılımındaki kısa dönemli değişimleri göstermektedir. $d\dot{I}GE$, İnsani Gelişme Endeksi'nin farkını temsil ederek insani gelişmedeki kısa dönem değişimlerini ifade etmektedir. $\sum_{i=1}^m \mu_{1i} dG\dot{I}N\dot{I}_{t-i}$ ifadesi, gelir dağılımının geçmiş dönem farklarının mevcut dönem üzerindeki etkisini, $\sum_{i=0}^n \mu_{2i} d\dot{I}GE_{t-i}$ ise insani gelişmede meydana gelen değişimlerin gelir dağılımına kısa dönemli etkilerini ortaya koymaktadır (Pesaran vd., 2001).

Kısa dönemli ilişkiler incelenirken, uzun dönemli ARDL modeline, uzun dönem denge ilişkisinin kalıntıların bir dönem gecikmeli değeri olan hata düzeltme terimi (ECM_{t-1}) eklenmektedir. Hata düzeltme terimi katsayısı (μ) kısa dönemde meydana gelen sapmaların ne ölçüde uzun dönemde giderileceğini göstermektedir. Ayrıca bu katsayının istatistiksel olarak anlamlı ve negatif işaretli olması beklenmektedir."

Bu analizlerin ardından modelin doğruluğunu test etmek için otokorelasyon, heteroskedastisite ve model spesifikasyonu testleri uygulanmakta, ardından parametre stabilitesi için CUSUM ve CUSUMQ testleri kullanılmaktadır. Bu tanısal testler, modelin sağlamlığını ve güvenilirliğini desteklemektedir (Pesaran ve Shin, 1999). Analizlerin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle çalışmada optimum gecikme uzunluğu belirlenmektedir. Bu bağlamda Akaike bilgi kriteri (AIC), Schwarz bilgi kriteri (SIC), Hannan-Quinn bilgi kriterleri (HQ) ve otokorelasyon testi sonuçları göz önüne alınarak gecikme uzunluğu belirlenmiş ve ARDL sınır testi yöntemiyle değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkiler analiz edilmiştir. Analizin sonuçları tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3

VAR Modelinde Bilgi Kriterine Göre Optimal Gecikme Uzunlukları

	Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	141.1281	NA		4.33e-07	8.976005	-8.883490	-8.945847
1	217.8286	138.5557*	3.98e-09*	13.66636*	13.38881*	13.57589*	
2	219.8158	3.333523	4.56e-09	-13.53651	-13.07393	-13.38572	
3	224.1048	6.640970	4.52e-09	-13.55515	-12.90754	-13.34405	

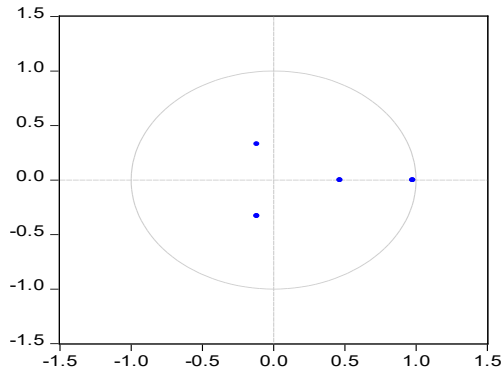
Not: İlgili kriterlere göre belirlenen en uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir. * %5 düzeyde anlamlıdır. LR: LR test istatistiğini; FPE: Son öngörü hatası; AIC: Akaike bilgi kriterini; SIC: Schwarz bilgi kriterini; HQ: Hannan-Quinn bilgi kriterini ifade etmektedir.

Analiz kapsamında değişkenler arasında kurulan VAR modelinde uygun gecikme uzunluğu bilgi kriterleri aracılığıyla incelenmiştir. Tüm kriterlere göre gecikme uzunluğu olarak **1'in** tercih edilmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, ilgili gecikme uzunluğunun geçerliliği AR karakteristik polinomlarının ters kök modül değerleri ile incelenmiştir. Sonuçlar grafik 2'de verilmiştir.

Şekil 2

AR Karakteristik Polinomlarının Ters Kök Değerleri

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

Şekil 2’de gösterilen AR karakteristik polinomlarının ters kökleri, modelin istikrarına ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır. AR polinomunun ters kökleri hepsini birim çemberin içini kapsayan alanda yer alması, söz konusu zaman serisi modelinin istikrarlı olduğunu ve kullanılan tahminlerin güvenilir nitelikte değerlendirilebileceğini göstermektedir. Gecikme uzunluğu 1 olan otoregresif modelde bu koşulun sağlanması, serinin durağan olduğunu ve öngörülerin istatistiksel anlamda geçerliliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda birim çemberin içinde kalan ters kökler, sistemin dışsal şoklara karşı zamanla dengeye döneceğini ifade eder (Lütkepohl, 2005:136). Bu durum, tahmin edilebilirliğin artması ve ekonomik politika analizlerinde modelin güvenle kullanılabilmesi açısından kritik önemdedir.

Bu analizlerin ardında değişkenlerde uzun dönemli bir denge ilişkisinin varlığını belirlemek amacıyla sınır testin uygulanmaktadır.

Tablo 5

ARDL (1,0) Modelinden Elde Edilen Kısa ve Uzun Dönem Sonuçları

Bağımlı Değişken: GINI

Kısa Dönem Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart hata	t-istatistiği	Olasılık*
GINI(-1)	0.202211	0.202263	0.999741	0.3254
IGE	-0.059019	0.024451	-2.413741	0.0221
C	0.370487	0.097242	3.809965	0.0006
ECM(-1)*	-0.797789	0.202263	-3.944315	0.0004

Uzun Dönem Sonuçları

IGE	-0.073978	0.020574	-3.595790	0.0011
C	0.464392	0.015120	30.71285	0.0000

Tanısal Testler**LM (Olasılık)**

Otokorelasyon testi	$X^2_{BG} = 0.04$ (0.83)
Değişen varyans	$X^2_{ARCH} = 0.12$ (0.72)
Model kurma hatası	$X^2_{Ramsey} = 1.47$ (0.23)
Normallik testi	$X^2_{JB} = 2.35$ (0.30)

Tablo 5’te yer alan ARDL(1,0) modeline ilişkin tanısal test sonuçları, modelde otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının bulunmadığını, model kurma hatasının mevcut olmadığını ve hata terimlerinin normal dağılım gösterdiğini ortaya koymaktadır. Hata

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi incelemek için sınır testinde hesaplanan istatistik değeri, Pesaran ve arkadaşlarının (2001) belirlediği kritik değerlerle karşılaştırılmaktadır. F değeri üst kritik sınırı aştığında, değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu belirtilmiştir. Bu teste ilişkin sonuçlar Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4

Sınır Testi Sonuçları

K	F istatistiği	%5 anlamlılık düzeyinde sınır değerler	
		Alt sınır	Üst sınır
1	5.438132	3.62	4.16

Tablo 4’te görüldüğü üzere, %5 anlamlılık düzeyinde elde edilen F istatistiği değeri (5,43), kritik değer üst sınırı olan 4,16’nın üzerinde çıkmıştır. Bu sonuç, değişkenler arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğunu göstermektedir. Uzun dönemli denge ilişkisinin F testi ile doğrulanmasının ardından, kısa ve uzun dönemdeki parametre tahminlerinin yapılabilmesi için uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu aşamada değişkenler farklı gecikme kombinasyonları altında test edilmiş ve model seçimi yapılırken AIC, SIC ve HQ bilgi kriterleri esas alınmıştır (Pesaran vd., 2001: 289-292). Analiz neticesinde maksimum gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiş ve en uygun modelin ARDL (1,0) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İlgili modelin tahmin sonuçları ise Tablo 5’te sunulmaktadır.

düzeltilme mekanizması kapsamında elde edilen ECM(-1) katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması, modelde meydana gelen kısa dönemli şokların uzun dönemde dengeye doğru düzeltileceğini göstermektedir. Ayrıca, hata düzeltme katsayısının -

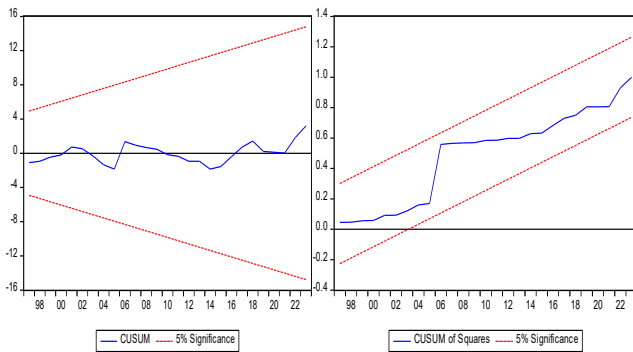
0,797 olması, kısa dönemli sapmaların yaklaşık %79'unun bir yıl içinde ortadan kalktığını işaret etmektedir.

Uzun dönem katsayılar incelendiğinde İnsani Gelişme Endeksi'nin gelir eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir etkisi olduğu görülmektedir. **Yani insani gelişmede meydana gelen %1'lik bir artış, gelir eşitsizliğini yaklaşık %0,074 oranında azaltmaktadır.** Ayrıca, kısa dönem katsayıları incelendiğinde uzun dönem sonuçlarını destekleyen bulgular elde edilmiştir. Sonuçlar, İnsani Gelişme Endeksi'nin gelir eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir etkisi olduğunu göstermektedir. Buna göre, insani gelişmede meydana gelen %1'lik bir artış, gelir eşitsizliğini kısa dönemde yaklaşık %0,059 oranında azaltmakta ve bu etki uzun dönem bulgularıyla da tutarlılık göstermektedir.

Bu bulgular, İnsani Gelişme Endeksi'nin sadece insani refah açısından değil, **gelir dağılımının iyileştirilmesi açısından da önemli bir rol üstlendiğini** ortaya koymaktadır. İGE düzeyindeki artışlar, uzun dönemde GINI katsayısında azalmaya neden olmakta, bu da ülkedeki gelir eşitsizliğinin azalmasını yardımcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar kurulan ARDL modelinin istatistiksel olarak güvenilir ve teorik açıklamalarla da tutarlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu analizlere ilişkin modelden elde edilen uzun dönem katsayılarının istikrarlı olup olmadığını incelemek amacıyla gerçekleştirilen CUSUM ve CUSUMQ testlerinin sonuçları Şekil 3'te gösterilmektedir.

Şekil 3

CUSUM ve CUSUMQ Grafikleri

Şekil 3'teki CUSUM ve CUSUMQ test grafiklerinin incelendiğinde artıkların %5'lik güven aralığı sınırları içerisinde olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda modelde kullanılan değişkenler açısından anlamlı bir yapısal kırılmanın bulunmadığını ve uzun Dönemli Katsayıların İstikrarlı Olduğunu Sonucunu Varılmıştır.

5. Sonuç

Çalışmada, "Türkiye'de gelir eşitsizliği ve insani gelişme arasında uzun dönemli bir ilişki var mıdır?" sorusuna yönelik cevap aranmaktadır. Bu sorunun cevabına yönelik olarak Türkiye'nin 1990-2023 dönemine ait Gini katsayısı ve İnsani Gelişme Endeksi (İGE) verileri kullanılarak ampirik bir analiz yapılmıştır. Ampirik analiz sürecinde öncelikle ADF ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri uygulanmış sonuçlar Gini değişkeninin düzeyde durağan, İGE'nin ise birinci farkta durağan olduğu tespit edilmiştir. Değişkenlerin farklı bütünleşme derecelerine sahip olması nedeniyle, aralarındaki olası uzun dönemli ilişkiyi incelemek için ARDL sınır testi yaklaşımı tercih edilmiştir. Bu yöntemle yapılan sınama sonucunda, değişkenler arasında uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisinin mevcut olduğu tespit edilmiştir.

ARDL sınır testinde elde edilen sonuca göre İnsani Gelişme Endeksi'nde (İGE) yaşanan %1'lik bir artış, gelir eşitsizliğinde

yaklaşık %0,074 oranında azalmaya neden olmaktadır. Bu bulgu, insani gelişmenin artmasının toplum içindeki gelir dağılımını daha dengeli hale getirdiğini ve eşitsizliği azaltıcı bir etkiye bulunduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmanın sonuçları hem teorik beklenti ile uyumlu hem de önceki ampirik çalışmalardan Mahbub ul Haq (1992), Grimm vd. (2006), Durgun ve Durgun (2023), Öztürk ve Oktar (2017), Aydın (2019), Keleş (2023) çalışmalarını destekler niteliktedir. Bu yönüyle çalışma gelir eşitsizliği ve insani gelişme arasındaki negatif yönlü ilişkiyi tespit eden ampirik literatüre katkı sunmaktadır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar göre Türkiye örneğinde İnsani Gelişme Endeksi'nin yalnızca bireysel refah ve yaşam kalitesinin bir göstergesi olmanın ötesinde, toplumsal gelir eşitsizliğini azaltma noktasında da işlevsel bir araç olduğunu göstermektedir. Bu durum, kalkınma politikalarının yalnızca ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda insani gelişme boyutunu da gözeterek kurgulanması gerektiğine işaret etmektedir. İnsani gelişmişlik düzeyinin artması gelir dağılımının iyileştirilmesi açısından kritik bir öneme sahip olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu bağlamda politika yapıcılarının gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltmak için yapacağı çalışmalarda insani gelişmişliği göz önünde bulundurmaları önem arz etmektedir.

Bu çerçevede, eğitim ve sağlık alanlarında eşitlikçi politikaların hayata geçirilmesi, bölgesel kalkınma projelerinin güçlendirilmesi ve dezavantajlı grupların iş gücüne katılımını artıracak önlemlerin alınması hem insani gelişmişliği artıracak hem de gelir dağılımındaki adaletsizliklerin azaltılmasına katkıda bulunacaktır. Ayrıca, sosyal transfer mekanizmalarının etkin kullanımı da kısa vadede gelir eşitsizliklerini hafifletici bir araç olarak önem taşımaktadır.

Bu bulgular, insani gelişmenin yalnızca bireylerin yaşam kalitesini yükselten bir gösterge olmadığını, aynı zamanda toplumsal gelir dağılımını iyileştirici bir unsur olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Böylece, Türkiye örneğinde insani gelişme ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğu ampirik olarak doğrulanmıştır. Bu sonuç, literatürdeki benzer çalışmalarla tutarlıdır; ancak Türkiye'ye özgü dönemseliliğin dikkate alması bakımından farklılaşmaktadır.

Araştırma sorusuna verilen yanıt, kalkınma politikalarının sadece ekonomik büyüme hedefiyle sınırlı tutulmaması, eş zamanlı olarak insani gelişme boyutunun da gözetilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu çalışmada elde edilen bulgular literatüre önemli katkılar sunmakla birlikte, ileride yapılacak araştırmaların daha geniş veri setleri, farklı değişkenler ve ülke karşılaştırmalarıyla konuyu ele alması, mevcut bulguların sağlamlığını test etmeye ve literatüre daha geniş bir perspektif kazandırmaya yardımcı olacaktır.

Kaynakça

- Aghion, P., and Howitt, P. (2009). *The Economics of Growth*. The MIT Press.
- Akkaya, Ş., and Oğhan, V. (2020). Küreselleşme Sürecinde Servet Dağılımı Açısından Veraset ve İntikal Vergisi. *Maliye Çalışmaları Dergisi – Journal of Public Finance Studies*, 63: 1–17. <https://doi.org/10.26650/mcd2020-810716>
- Aktan, C. C. (2002). *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Asandaş, N., and Işık, N. (2021). Ekonomik Kalkınma ve Gelir Dağılımının Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3): 101–116.
- Atkinson, A. B. (2015). *Inequality: What Can Be Done?* Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Aydın, M. (2019). İnsani Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 7(4): 106–122.

- Bucak, Ç., and Saygılı, F. (2022). Ticari Açıklık, Gelir Eşitsizliği ve İnsani Gelişme İlişkisi: Panel Veri Analizi. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 13(2): 23-41.
- Diamond, P. (2006). Optimal Tax Treatment of Private Contributions for Public Goods with and without Warm Glow Preferences. *Journal of Public Economics*, 90(4-5): 897-919.
- Dinler, Z. (2011). İktisada Giriş. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Durgun Kaygısız, A. (2018). Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliğinin Dinamikleri: Seçilmiş Avrupa ve Merkez Asya Ülkeleri Üzerine Dinamik Panel Veri Analizi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(15): 161-174.
- Durgun, B. (2021). Gelir Dağılımı - İnsani Gelişme İlişkisi: Türkiye ve Seçilmiş Ülke Örnekleri (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durgun, B., and Durgun, Ö. (2023). Gelir Eşitsizliği ve İnsani Gelişme İlişkisi: Türkiye Örneği. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1): 11-38.
- Ergül, İ. N., and Çakır, B. (2019). Inequality in Turkey: Looking Beyond Growth. *arXiv preprint arXiv:1910.11780*.
<https://doi.org/10.48550/arXiv.1910.11780>
- Erkul, E., and Demir-Erkul, F. (2019). An Examination of Income Distribution and Poverty Statistics Related to Turkey and Chile in the Neoliberal Policy Framework. *Sosyoekonomi*, 27(39): 11-38
<https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2019.01.01>
- Grimm, M., Harttgen, K., Klasen, S., and Misselhorn, M. (2006). A Human Development Index by Income Groups (Human Development Report Office Occasional Paper 2006/7). United Nations Development Programme.
- Gujarati, D. (2015). Örneklerle Ekonometri (N. Bolatoğlu, Çev.). Ankara: BB101 Yayınları.
- Günay, E. K., and Topbaş, F. (2021). Impact of Income Distribution Inequality on the Human Development Index: Panel Data Analysis for BRICS Countries. *Akademik Hassasiyetler - The Academic Elegance*, 8(17): 247-257.
- Haq, M. ul. (1992). Human Development Report 1992. United Nations Development Programme. Oxford University Press.
- Kakwani, N., and Pernia, E. M. (2000). What is Pro-Poor Growth? *Asian Development Review*, MPRA Paper No. 104987. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/104987/>
- Karahanogulları, Y., and Türk, D. (2018). Siyasal Bedenin Maliyesi: Piketty, Rousseau ve Neoliberalizm. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 2018 Özel Sayısı: 1-22.
- Kaya, A., Demirgil, B., and Yeter, F. (2025). Dış Borçların Sürdürülebilirliği: Türkiye için Ekonometrik Bir Analiz. *Uluslararası İktisadi ve İdari Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5(1): 92-109.
<https://www.ijerdersi.com>
- Keleş, S. S. (2023). Gelir Eşitsizliği ve İnsani Gelişme İlişkisi: Türkiye Örneği. In A. Incekara and S. A. Oktar (Eds.), *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye Ekonomisi* (ss. 453-462). İstanbul: İstanbul University.
- Kılıç, R., and Gökçeli, E. (2024). Gelir Eşitsizliğine İnsani Gelişme Endeksi Yönüyle Yeni Bir Bakış Açısı. *KAÜİİBFD*, 15(29): 214-242.
<https://doi.org/10.36543/kauibfd.2024.009>
- Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. *American Economic Review*, 45(1): 1-28.
- Lütkepohl, H. (2005). *New Introduction to Multiple Time Series Analysis*. Berlin: Springer.
- Narayan, P. K. (2005). The Saving and Investment Nexus for China: Evidence from Cointegration Tests. *Applied Economics*, 37(17): 1979-1990.
- Öztürk, E., and Oktar, S. (2017). Kalkınma-Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Türkiye Örneği. *Akademik Hassasiyetler - The Academic Elegance*, 4(8): 1-22.
- Öztürk, N., Kaya, A., and Acar, O. (2025). İktisadi Kalkınmada Kamu Borçlarının Rolü (Türkiye Örneği). İstanbul: Ekin Yayınevi.
- Öztürk, S., and Çınar, U. (2018). Kamu Dış Borçlanması ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama (1975-2016). *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2018(01).
- Pesaran, M. H., Shin, Y., and Smith, R. J. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3): 289-326.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century* (A. Goldhammer, Çev.). Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Stiglitz, J. E. (2012). *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. W. W. Norton & Company.
- Tao, Y., Wu, X., Zhou, T., Yan, W., Huang, Y., Yu, H., Mondal, B., and Yakovenko, V. M. (2017). Exponential Structure of Income Inequality: Evidence from 67 Countries. *arXiv preprint arXiv:1612.01624*.
- UNDP (United Nations Development Programme). (2020). *Human Development Report 2020: The Next Frontier - Human Development and the Anthropocene*. United Nations Development Programme.
<https://hdr.undp.org/>
- Üzümcü, A., and Korkat, M. (2014). Türkiye'de Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi (2003-2012). *KAU İİBF Dergisi*, 5(8): 135-166.